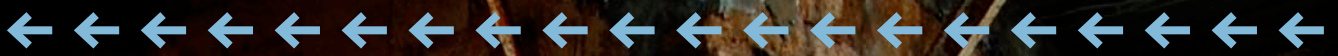

בין שמרנות בית ספרית, להסתכלות חינוכית רדיקלית וביקורתית. על החוויות והתפיסה החינוכית-פוליטית שצמחה מתוך שנה בתור מורה לחשבון בבית ספר יסודי ביפו

"הדברים צריכים להשתנות, אבל נגמרו לי הרעיונות"

הרבה שמחה בחייה. אתאר את הדרך מהאירוע הזה ועד להכללה שהדבר הזה נכון לכל הילדים.

יציאה לדרך

את עבודתי כמורה התחלתי בכיתה רגילה. כשאני אומר "רגילה" כוונתי לכיתה שאסור בה לדבר, אסור לאכול, אסור לקום, אסור לזוז, אסור לצייר, אסור לקרוא, אסור להסתובב, אסור להוריד את הראש, אסור לשחק, אסור להשתמש בפלאפון, אסור לריב, אסור ללכת לשירותים, אסור לשתות, אסור לישון. כיתה בה המורה מדבר, כותב או שואל והכיתה עושה מה שנאמר לה לעשות.

בימים הראשונים הייתי חביב. נכנסתי, חייכתי, ביקשתי הקשבה, ביקשתי שקט, ביקשתי לפתוח חוברת וביקשתי לעשות מה שאני מבקש. כלום לא עבד.

הסצנות הכי קיצוניות שהוצגו בסרטים על כיתות לא תיארו את מה שהלך בשיעורים שלי: רעש בלתי פוסק בדציבלים גוראיים במשך שיעורים שלמים; קללות, מכות, דחיפות, ריצות

בבית הספר בו אני מלמד, עברית היא שפה שנייה או שלישית עבור מרבית הילדים, ומעל חצי מהמשפחות מטופלות על ידי רשויות הרווחה. ממוצע הציונים במתמטיקה בבית הספר מגרד את ה-40 מלמטה. באופן כללי, בית הספר נחשב לאחד המקומות הנוראיים שמורה יכול להיות בו. מוסד לעבריינים במסווה של חינוך ממלכתי. מצד שני, כפי שארחיב, הוא חושף את מערומיה של שיטת בית הספר הקיימת וכופה עליך (עלי) פעולה וחשיבה רדיקלית.

בתחילת השנה, כשעמדתי מול תלמידת כיתה א' שכל השיניים שלה רקובות וניסיתי להסביר לה בפעם השלישית מה צריך לעשות בחוברת עבודה בה היא אינה יכולה לקרוא, נמלאתי בחוסר אונים וגיחוך. מלוא הנתק בין צרכי הילדים לבין המענה הבית ספרי, חוסר הרלוונטיות ואטימות המבוגרים, הדהדו. האם הילדה הזאת צריכה חוקים כרוכים ולפתור תרגילים בחשבון? לא! הילדה צריכה טיפול שיניים, תזונה נכונה, חום ודאגה, מקום לשיחה ומשחק עם אדם מבוגר, מפגש עם חברות, פיתוח כישורים וחשיפה לגירוויים. היא צריכה

הורים יעדיפו לשחק טנים שולחן עם ילדיהם, והילדים ירכשו שליטה בכל חומר הלימוד של כיתה א' בחשבון

בית הספר שאני עובד בו חושף את מערומה של השיטה הקיימת וכופה עלינו פעולה וחשיבה רדיקלית

בשיעור; טיסנים, דפים, עטים ושאר חפצים מעופפים; ילדים מטפסים על ארונות, בתוך פחים, מאחורי שידות, על הרצפה, במסדרון ובמקומות קשים לתיאור (לדוגמא, ילד בתוך פח המהזור כשראשו מציץ מפתח הניירות).

לקראת השבוע החדש, החלטתי להיוועץ במחנכים שונים. תשובתם לרוב הייתה "אתה צריך להפגין סמכות". כן כן, אפילו חברותי הקרובות, נשות חינוך מנוסות ובעלות תפיסה סוציאליסטית רדיקלית מיצו את בסיס החינוך כך: סדר. סמכות. משמעת. בנוסף, זכרתי מלימודי **הפדגוגיה הביקורתית** את עקרונות השוחד החיובי וצמצום החוקים למינימום.

לפיכך פיתחתי את שיטת שלושת החוקים והסוכריות: נכנסתי לכיתה הראשונה, והעפתי במקום שני ילדים למנהלת. שקט שרר. הנאום התחיל: "חוק ראשון, חוק הכבוד. כשאני מדבר, אתם נותנים לי כבוד ומקשיבים! חוק שני, חוק הכבוד. כשמישהו מדבר, אתם נותנים לו כבוד ומקשיבים! חוק שלישי: אף אחד מכם לא קם מהכיסא בלי רשות!" המשכתי: "מי שסיים שיעור בהצלחה, מקבל פרס. מי שפישל יותר מפעם אחת יושב אצל המנהלת וההורים שלו מגיעים אליי."

זה עבד. ביום הראשון שלחתי 40 מכתבים להורים. ביום השני שלחתי שניים. היום השלישי עבר בשלום. שלום שפירושו עבדות, פחד, כניעות, אוטומטיות ויחסי כוח מובהקים. שלום במובן של מלחמה לא הוגנת.

המסע מתחיל - פירוק מוסד הכיתה והרכבתו מחדש

אחרי שבוע החלטתי להפסיק. נגעלתי מהכוחנות הסמויה ונגעלתי מתהליך הלמידה כפי שהתבצע בכיתות. התחלתי במסע של פירוק הכיתה, יחסי הכוח בכיתה, והלמידה הרגילה - ללא שמץ של מושג מה אני עושה ולאן אגיע.

בארבעת החודשים הבאים הנחו אותי שני קולות: קולה של המרצה שאומרת: "אם הפעילות דורשת דיבור, לא צריך

שקט בכיתה. אם הפעילות דורשת תזווה, לא צריך לשבת. הכיתה צריכה להפסיק להיות מדבר". הקול השני אמר: "מה לעזאזל מנסים ללמד ילדים במקצוע החשבון?"

אז התחלתי לנסות ולשנות את המבנים המובנים מאליהם: סידור הכיתה במעגל, הוראה על הרצפה, משימות חופשיות על הלוח, משחקי קופסא חופשיים תוך כדי השיעור, חלוקה לקבוצות, חלוקה לזוגות, פרסים, עבודה חופשית בחבורות, הפסקת העבודה עם החבורות ועוד. החלטתי שאני אעשה את הניסיונות, וחודש לפני המבחן אעצור הכול ואכריח אותם לשנן כמו תוכים את תהליך הפתרון המתמטי, יחד עם שיטות עוקפות וזיכרון לחישוב כדי שיצליחו במבחנים ויקנו לי מרחב פעולה.

החודשיים האלו עלו לי במחיר דמים. כישלון אחרי כישלון. בעיה רודפת בעיה. צלצולים באוזניים. ובסוף התלמידים, שציפיתי שיקבלו כולם מעל 90, קיבלו קשת ציונים מאכזבת. הצעתי להביא להם את המבחן לפתור בבית לפני המבחן, אך גם אז, רק תלמידה אחת רצתה. **הבנתי שדברים צריכים להשתנות, אבל נגמרו לי הרעיונות.** מלמעלה, מהעננים, השקיף איש חינוך זקן ולחש "סמכות... סמכות".

מחצית שנייה

נקודת המפנה הגיעה בטלפון מרכזת המתמטיקה בבית הספר. היא הזהירה אותי שהפיקוח עלול לבוא ולחקור אותנו. למה? בגלל שממוצע הציונים קפץ בצורה לא פרופורציונאלית. בבית הספר שלנו הילדים צריכים להיכשל. הם לא נכשלו וזה מצביע על כך שהמורים הקלו במבחן. הקלו במבחן? אנחנו נתנו להם את המבחן של משרד החינוך של סוף השנה.

בעקבות הרוח החיובית ואיומי החקירה, החלטתי לנסות ולהקשיב מחדש להתנהגות התלמידים. ילד לא מקשיב לי? צודק. "למה מה עשיתי עבורו?"

על מה יש לו להעריך אותי? משעמם להם? אין להם שום עניין בחישובים מתמטיים? צודקים. איזה ערך או הקשר יש לזה עבורם? תלמידה לא מביאה ספר? ברור, היא לא מבינה מה כתוב בו בכלל. דבר ראשון, ניגשתי לבנות תכנית לימודים במתמטיקה. מתמטיקה מעשית. נבנה, נצייר, נלמד מוזיקה, נפסל, נשחק משחקים אמתיים, נקרא עיתון כלכלה. כשהעבודה מעשית, כל חוקי הכיתה וצורתה הופכים להיות בטלים. הכיתה נפתחה, וילדים היו דברים מוחשיים לתפוס.

בניית ערוגות בגינה מפלסטלינה. משחק מבוכים ודקונים כדי להשתמש בחישובים בעל פה (קוביות, כפל, חישוב כוח, כסף, חיים). הגדלה והקטנה של ציורים כדי ללמוד מדידות, כפל וחילוק. כרטיסיות מקרטון במקום דפי עבודה. בניית כלי נגינה על ידי חלוקה לשברים. ספרי חידות במקום בעיות מילוליות. החזרה על החומר הפסיקה להיות מקור לשעמום. התלמידים יכלו להגדיל ציורי מנגה במשך ארבעה שיעורים רצופים. לימוד צורות במרחב הפך לבניית בית בובות, ואת הפעילות הזאת, מסתבר, אפשר לעשות במשך חודשים ארוכים. מרגע שהתחיל להיות עניין בשיעור, התפנית לבנות את הכיתה מחדש: חילקתי את הכיתה לחמש קבוצות קטנות עם ראש קבוצה שלו סמכות שיפוטית. ארגנתי פינת משחקי חשיבה ואזור ציוד יצירה. סילקתי את שולחן המורה. הפכתי את הלוח ללוח מודעות. שמתי שטיח במרכז הכיתה והחשוב מכל - קבעתי שבתוך הכיתה נועלים נעלי בית. הדבר הפלאי שהתרחש הוא שכל הדברים שנקראים "בעיות משמעות" נעלמו. הדבר השני שנוצר היה ציפייה של התלמידים לבואי. ולא פחות חשוב: הלחץ שלי מהגעה לכיתה נעלם. נהנית בעצמי. <<<

יפתח גלבוש הוא חבר בקבוצת מפרש, סטודנט במסלול לפדגוגיה משחררת ומלמד כיום בבית ספר היסודי דתי דיזינגוף

איור: יעל רשף

הכיתה לתאוריה חברתית-פוליטית

<<< הספר **"המורה"**, נפתח בסיטואציה שבה בשיעורו הראשון של המורה תלמיד זורק סנדוויץ' עטוף לפח ומחטיא. הכיתה משתתקת מחכה למאבק הכוחות. אם המורה ירים, הרי הוא נכנע. אם המורה יגיד לתלמיד להרים והוא יסרב ויצחק, המורה ממשיך להסתבך. המורה בוחר להרים את הסנדוויץ', ואוכל אותו. ניצחון זמני הוא קרא לזה. כשקראתי את הספר בזמנו, לא ידעתי לנתח את הסיטואציה. באחד הימים בכיתתי תלמיד חזר ושיחק כדורגל בכיתה בכל פעם שהתרחקתי ממנו. מיאוש מלהעיר שוב ושוב, אמרתי לו: "השולחן הזה הוא השער. עמוד בו". בעטתי בכדור בזמן השיעור שלי עד שהבקעתי גול. "עכשיו", אמרתי, "בבקשה שים את הכדור בצד ונשחק בהפסקה". הילד הניח את הכדור בצד, ואכן שיחקנו בהפסקה. התלמידים יצאו המומים שמורה שיחק כדורגל בשיעור. וזאת למרות שהם כבר רגילים אליי. האם מדובר בניצחון זמני, או הפסד זמני? הסתכלות חינוכית שמרנית אך הומניסטית, הייתה גורסת שהילד, שלא הצליח להתמודד עם משימות הכיתה, רצה תשומת לב והעדיף לברוח למקום שכופה על המורה להתייחס אליו. מרגע שניתן לו היחס, ויחד עם זאת הוצבו גבולות, הילד חזר לקבל את הסדר הכיתתי. מה שהילד למעשה צריך היא חווית הצלחה. לפי הסתכלות זו, שנינו ניצחנו.

"המורה" בספרו האוטוביוגרפי מספר פרנק מק'קורט על חוויותיו בבית הספר התיכון בו לימד, וניסיונו למצוא דרך ללב תלמידיו, אל מול חוסר הרלוונטיות של בית הספר לחייהם.

אם הפעילות דורשת דיבור, לא צריך שקט בכיתה. אם הפעילות דורשת תזוזה, לא צריך לשבת. הכיתה צריכה להפסיק להיות מדבר

לפי הסתכלות רדיקלית יותר - שדווקא אותה אני מאמץ - השיעור שהעברתי היה מעשה אלים, מסליל, ולא חברתי. בשיעור דרשתי מכולם עניין במספר חידות מצומצם, סבלנות, מאמץ לוגי ופעילות חוזרת ללא אלטרנטיבה כיתתית וללא אפשרות לעשייה אחרת. התנגדות הילד במשחק בכדור, הייתה גלויה. אולם, גם האחרים התנגדו: מרחו את הזמן, הביעו פאסיביות, או פעלו בצורה טכנית. מה שעשיתי, בדיעבד, היה מניפולציה על הצורך של הילד בקשר לא כוחני עם מבוגר, צורך באהבה והכרה בערכו. עשיתי זאת בהצלחה והילד היה מוכן לחזור לפעילות אנטי-חברתית שאין בה כל עניין עבורו. קירבתי אותו עוד צעד לקבל על עצמו עבודה סיופית בשכר עלוב, במענה טלפוני, בחברה סלולרית, בעבור תואר כבוד מפוקפק של מנהל שירות ויחס מניפולטיבי וחם מצד מנצלו ומנהליו. שנינו הפסדנו.

רבות מהנחות היסוד שלי מגיעות מהתאוריה של הפדגוגיה הביקורתית: ההבנה שהילדים אינם כלי ריק. הם מכירים מילים, סיפורים ועולמות שהמורה לא מכיר; הרעיון שלימוד צריך להיות הדדי ועקיף ברובו; שהוא צריך להתרחש תוך כדי דיאלוג ותקשורת סביב נושאים שהחיים מציפים, פוליטיזציה של היומיום ועשייה משותפת; ההכרה שיש קשר בין הפסיביות והכניעות לחוקי בית הספר בהווה, ובין הפסיביות והכניעות כלפי חוקי ונורמות המדינה הקפיטליסטית החד לאומית בעתיד, והצורך להחליף את הפסיביות והכניעות בהעצמת התלמידים ושיתופם בסמכות הכיתתית; ולבסוף, הרצון לחשוף מנגנוני דיכוי סמויים בכדי לעזור לילדים להפטר מצורות של הפנמת הדיכוי: ערך עצמי נמוך, חוסר אכפתיות, הזדהות עם מדכאים, השלמה עם הקיום בשולי החברה, הסתרת גילויי זהות ועצמאות ועוד. לא חסרות דוגמאות יומיומיות ליישום הרעיונות האלה. רוב הורים לא חשבו מעולם להושיב את ילדם על כיסא ולשנן באוזניו חוקים ומטלות. הורים יעדיפו לקרוא ספר לילד לפני השינה כדי להרדימו - אך בדרך, הילד ילמד שפה, קריאה, ידע על העולם, יפתח דמיון

ואינטליגנציה רגשית. הורים יעדיפו לשחק פינג פונג עם ילדיהם והילדים ירכשו שליטה בכל חומר הלימוד של כיתה א' בחשבון. הורים ימנו עם ילדיהם ירקות בקניות, יביעו דעות פוליטיות בתגובה לחדשות ברדיו ויתכתבו עם ילדיהם הפעוטים סביב רשימת קניות בבית.

עם זאת, ספורים המורים והמחנכים שמכירים את הפעולה החינוכית המשחררת, ויודעים להשתמש בה במודע. רוב עמיתיי למקצוע עושים סיבוב פרסה למול הרעיונות הללו ואומרים: "מספיק עם השטויות האלה. פעם הכול היה בסדר. צריך לחזור למשמעת וסדר. בגלל הרכות, חוסר הגבולות וחוסר הרציפות שלכם, הילדים במצב קטסטרופלי. הילד יהיה מאושר למלא חוברת אחר חוברת.

הוא יתענג על הסדר וההצלחה". ואכן, הדרישה ממורה משחרר היא קשה. הוא צריך להתחיל ולחיות את חיי בית הספר ואולי את חיייו בסקרנות מחודשת, לצבור ידע רחב ועצמאי מתוך הקשרים קיימים. באותו זמן, עליו גם לחלוק אותם בשיחה עם תלמידיו. זוהי משימה מורכבת כאשר היא מתבצעת בצורה מלאכותית, ופשוטה ונעימה אם היא מתרחשת בצורה טבעית ואמתית. עבורנו, אני חושש, זאת תאלץ להיות משימה מלאכותית וארוכת שנים. להכיר משחקי ילדים, לחקור תהליכי ייצור, לחקור היסטוריה של עצמים, נורמות והתנהגויות, לחקור מחדש את השפה המילולית והמתמטית, לחקור מחדש את החושים והאמונויות שמבטאות אותן. לבסוף, עלינו לעבד דרך מסננת פוליטית את כל העולם שיתגלה ולהפוך אותו נגיש לתלמידינו. ///

הערת המחבר: המאמר נכתב לפני כחצי שנה על רקע תקופה חיובית בכיתה. קשיים חדשים סחפו לאחר מכן אותי ואת הכיתה לכאוס מוחלט. בדיעבד, איני יכול להעיד על אף הצלחה מדידה על פני השיטות הקיימות. בכל זאת, אני ממשיך לפתח את שיטות העבודה הללו גם בבית הספר הדתי בו אני עובד השנה.